

Självständigt arbete (examensarbete), 15 HP,
För Förskolläro-utbildning Utbildningsvetenskap
VT 2017

Den tredje pedagogen

-En studie om den inre lärmiljön i en förskola
inspirerad av Reggio Emilias pedagogiska
filosofi

Larisa Sagdati och Tina Bernevik

Sektionen för lärande och miljö

Författare

Larisa Sagdati
Tina Bernevik

Titel

Den tredje pedagogen

-En studie om den inre lärmiljön i en förskola inspirerad av Reggio Emilias pedagogiska filosofi

Handledare

Anna Linge

Examinator

Torgny Ottosson

Abstract

Denna studie behandlar vilka förutsättningar lärmiljön på förskolor inspirerade av Reggio Emilias filosofi erbjuder för barns meningsskapande. Reggio Emiliafilosofin kan sammanfattas som ett förhållningssätt där man ser barnet som kompetent och utforskande. Studiens syfte är att studera betydelsen av design för lärande och design i lärande i förskolor inspirerade av Reggio Emiliafilosofin. Detta gör vi genom att ta del av utvalda förskollärares uppfattningar. I studien intervjuades fem förskollärare som alla gav sin uppfattning om den pedagogiska lärmiljön inom Reggio Emilias filosofi. Vi har utgått från det socialsemiotiska perspektivet.

Det empiriska underlaget består av en kvalitativ forskning med semistrukturerade intervjuer. Metoden valdes för att kunna belysa respondenternas uppfattningar av den inre lärmiljön i Reggio Emilia inspirerade förskolor.

Studiens resultat visar att lärmiljön har en stor betydelse för barns utveckling och lärande. Med genomtänkta, flexibla och föränderliga miljöer som är iscensatta tillsammans med barnen och där utformningen utgår från barnens åsikter och intresse genererar miljön till ny kunskap och utveckling.

Ämnesord

Design för lärande, Design i lärande, Förskolans lärmiljö, Reggio Emilia, Socialsemiotiskt perspektiv

Förord

Ambitionen med denna studie var att skriva ett arbete som vi kommer att ha nytta av i den kommande yrkesrollen. Under processens gång har vi lärt oss att det innefattar mycket mer än så. Att skriva ett examensarbete innebär att man inte bara lär sig att formulera ord och meningar utan att man också under resans gång lär sig förstå och komma djupare in på forskning, metoder och andras åsikter och uppfattningar. Processen har för oss varit en mycket lärorik, intressant men inte minst rolig resa som vi för alltid kommer att ha nytta av. Vi hoppas att många tar del av vår studie och får användning av den. Tack till alla som varit med som hjälp och stöd under denna tid som vi har gjort studien. Tack till vår handledare som på ett tålmodigt och bra sätt guidat oss framåt. Tack till förskolan och alla förskollärare som ställde upp på intervjun. Vi vill även tacka våra familjer för allt stöd vi fått. Inte minst vill vi tacka varandra för ett bra samarbete och en vänskap för livet.

Innehåll

1 Bakgrund och inledning	6
1.1 Läroplanen och lärmiljön	7
1.2 Syfte	8
2 Litteraturgenomgång	9
2.1 Reggio Emilia som pedagogisk filosofi	9
2.2 Reggio Emilias lärmiljö	10
2.3 Tillgång till material i förskolan	11
2.4 Lärmiljö och samspel	12
2.4.1 Forskares syn på lärande och utveckling i pedagogiska miljöer	12
2.5 Forskning om rummets betydelse i förskolan	14
2.5.1 Socialemiotiskt perspektiv för analys, design för lärande och design i lärande	15
3 Metod	17
3.1 Intervjuer	17
3.2 Urval och undersökningsgrupp	18
3.3 Genomförande och analys	18
3.4 Etiska ställningstagande	19
3.5 Metodkritik	20
4 Resultat och analys	22
4.1 Design för lärande	22
4.1.1 Läroplanens inflytande i lärmiljön	24
4.2 Design i lärande	25
4.2.1 Barns inflytande och delaktighet	26
5 Diskussion	29
5.1 Sammanfattande diskussion, konsekvenser för yrkesrollen	31
Referenser	33

Bilaga 1	35
Bilaga 2	36

1 Bakgrund och inledning

Under de yrkesverksamma åren har vi mött förskolor som varierat stort i den inre pedagogiska lärmiljön. En del förskolor är stora, luftiga och genomtänkt inredda med material som har sin tilltänkta plats medan andra är mindre med rum som kan upplevas som stökiga och material som är lite huller om buller. Förekomsten av olika pedagogiska lärmiljöer är stor och alla förskolor erbjuder olika lärmiljöer. Förskolans fysiska lärmiljö är av betydelse för barns lärande och utveckling genom att den antingen öppnar eller begränsar möjligheterna vad man kan göra i ett rum (Brodin & Sandberg, 2008). Detta har väckt en tanke om den pedagogiska lärmiljön inomhus och vilka förutsättningar denna har för barns lärande och utveckling. Genom egna erfarenheter av förskolor inspirerade av Reggio Emilias filosofi väcktes intresse om hur lärmiljön är utformad i denna förskolan och varför. Därför kommer det i denna studie att belysa förskolans fysiska lärmiljö med fokus på Reggio Emilias filosofi.

Med fysisk lärmiljö menas rummets inredning och material, dvs hur rummet ser ut och hur det används. Nordin-Hultman (2010) och Åberg och Lenz Taguchi (2005) har i sin forskning lyft fram pedagogiska lärmiljöer som är viktiga för barns lärande och utveckling. De förordar en lärmiljö som uppmuntrar lärande möten barn emellan. På liknande sätt menar Vygotskij att barn utvecklas och lär i ett sociokulturellt sammanhang i lärmiljöer som främjar samspel.

Vygotskij belyser även att barnets utveckling i miljön beror på hur hen aktivt använder och tar del av den (Strandberg, 2006). Det socialsemiotiska perspektivet fokuserar till skillnad mot det sociokulturella perspektivet mer på att förstå lärandet i olika situationer snarare än att förstå faktiska lärprocesser. Socialsemiotiken belyser lärandet utifrån att människan tolkar och skapar sin egen förståelse genom att koppla samman innehåll och form, av de resurser som finns tillgängliga. Om resurser och uttryck i en lärmiljö byts ut så uppstår det nya sätt att tänka och reflektera runt det valda innehållet. Detta kan leda till att det framträder nya detaljer som väcker barnens intresse och fördjupar deras förståelse (Leijon, 2012).

1.1 Läroplanen och lärmiljön

Verksamheten i förskolan regleras av styrdokumentet för förskolan, i detta anges förskolans värdegrund och uppdrag samt mål och riktlinjer (Skolverket, 2016). Läroplanen för förskolan har en stark ställning i förskolan och i förskollärarnas uppdrag, därför ser vi den som en viktig del i vårt examensarbete. Den barnsyn man har i Reggio Emiliafilosofin är att barnen aktivt söker kunskap och är forskande och undersökande, man ser det kompetenta barnet (Forsell, 2011). Vi tycker att det är av vikt att skapa trygga lärmiljöer som lockar till utforskande och lek. Läroplanen för förskolan säger att:

Förskolan ska erbjuda en trygg miljö som utmanar och stimulerar barnets utveckling, lockar till lek och aktivitet, samt inspirerar barnen till att utforska omvärlden (Skolverket 2016, s.5).

Barn behöver mötas med respekt och ha någon som lyssnar och bekräftar dem. Förskollärares kunskapssyn och barnsyn är viktig därför att pedagogen ger barnen möjligheter till delaktighet och inflytande. Genom att lyssna på barnens åsikter kan man skapa en meningsfull och stimulerande lärmiljö som väcker barnens nyfikenhet och lust (Åberg & Lenz Taguchi, 2005). För oss, som blivande förskollärare, är det av vikt att lyssna på barnen, se deras intressen och erfarenheter för att tillsammans med barnen utveckla en stimulerande och lärorik lärmiljö. Läroplanen för förskolan säger att förskolan ska sträva efter att barnen utvecklar sin förmåga att:

ta ansvar för sina egna handlingar och för miljön i förskolan. De behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av verksamheten (Skolverket 2016, s. 11).

För att verksamheten ska kunna bedrivas enligt läroplanen är det viktigt att pedagogerna utvecklar olika lärmiljöer där barnen kan utmanas och stimuleras till utforskande och upptäckande (Björklid, 2005). Vi anser att det hos förskollärare på förskolan krävs kunskap om hur förskolans pedagogiska inomhusmiljö hjälper barnen till utveckling och lärande.

Läroplanen säger att:

Verksamheten ska genomföras så att den stimulerar och utmanar barnens utveckling och lärande. Miljön ska vara öppen, innehållsrik och inbjudande (Skolverket 2016, s. 9).

Idag vistas många barn i förskolan där de skapar samspel med andra barn och vuxna och lever sitt vardagliga liv. I den fysiska miljön väcks minnen hos människor socialt, kulturellt och

emotionellt. Brodin & Sandberg (2008) menar att man under hela livet får med sig olika erfarenheter som ständigt utökas. Utifrån vår erfarenhet anser vi att lärmiljön har betydelse när det gäller barnens glädje, trygghet och lärande. Förskolans uppdrag är att lägga grunden för ett livslångt lärande:

Verksamheten ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar. Förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda en trygg omsorg (Skolverket 2016, s. 5).

För att kunna iscensätta en lärmiljö måste förskolläraren utgå från barnens intressen och erfarenheter samtidigt som läroplanens alla delar och mål måste vara i fokus. Förskolans läroplan beskriver inte konkret hur förskolans miljö ska se ut. Det innebär att ämnet blir en tolkningsfråga och att det är upp till var och en av förskolorna att bestämma miljöns fysiska utformning. Det är därför intressant att ta del av forskning som med tydligt fokus riktar sig mot förskolans lärmiljö.

1.2 Syfte

Syftet med fallstudien är att studera betydelsen av design för lärande och design i lärande i en förskola inspirerad av Reggio Emiliafilosofin. Detta görs genom att det tas del av utvalda förskollärares uppfattningar där några har specifik utbildning inom Reggio Emilia filosofin.

2 Litteraturgenomgång

I aktuell forskning samt litteraturen som använts har kunskap sökts om vilka villkor, den pedagogiska lärmiljön på Reggio Emiliainspirerade förskolor, som råder för att skapa en utveckling och ett lärande hos barnet. Denna uppsats undersöker vad forskningen säger om förskolans inre lärmiljö. Som en introduktion beskrivs Reggio Emilias filosofi samt forskning om betydelsen av den inre lärmiljön. Därefter följer forskning om tillgång till material i förskolan. Vidare belyses teorier om miljö och samspel samt forskares syn på lärande och utveckling i pedagogiska lärmiljöer sett ur olika synvinklar. Med forskning om rummets betydelse i förskolan följer studiens teoretiska perspektiv, socialsemiotiskt perspektiv för analys, design för lärande och design i lärande. Avsikten med detta upplägg är att synliggöra den inre lärmiljön i relation till barns utveckling och lärande sedd ur olika perspektiv.

2.1 Reggio Emilia som pedagogisk filosofi

Reggio Emilia är en stad i Italien. Det är även en pedagogisk filosofi som har blivit utvecklad efter andra världskriget i de flesta kommunala förskolor i Italien.

Loris Malaguzzi (1920–1992) var en italiensk förskollärare, barnpsykolog och förgrundsgestalt i den pedagogiska inriktningen som kallas för Reggio Emilia. Filosofin bygger på en djup respekt för barnet och en övertygelse om att alla barn föds rika och intelligenta med en stark drivkraft att utforska världen. Malaguzzi kämpade för kvalitet och kreativitet inom barnomsorgen. Han menade att den miljö vi erbjuder barnen är väldigt viktig. Genom att vistas i rum som erbjuder spännande material, färger och ljus stimuleras barnens sinnen vilket leder till en identitetsutveckling. Ateljén är en viktig del i miljön och en förutsättning för det kontinuerliga dokumentationsarbete som pågår som till exempel foto, texter, video och barnens alster (Björklid, 2005). Inom Reggio Emiliafilosofin arbetar barnen med lek och arbete, verklighet och fantasi samt med många olika uttryck samtidigt. Det bör inte vara pedagogen som har svaren, utan barnen uppmuntras att tillsammans upptäcka och ställa sina egna hypoteser (Forsell, 2011). Denna pedagogiska filosofi är under utveckling genom att den förändras, lever och frodas av de som inspireras och arbetar med Reggio Emilia. I Reggio Emiliafilosofin är samspel grundläggande.

Utgångspunkten är att barn lär sig i relationer med andra vuxna och barn, att kunskap föds på det sättet. Genom detta sätt att arbeta räknar man barnen som pedagoger, där större delen av

lärandet sker när barnen samspelar med varandra. Den barnsyn som finns i Reggio Emiliafilosofin är att barnen aktivt söker sin kunskap och är forskande och undersökande. Utmärkande för Reggio Emiliafilosofin är att man ser det kompetenta barnet (Forsell, 2011). Enligt det svenska ¹Reggio Emilia institutet (2015.11.25) är Reggio Emilia ett pedagogiskt arbetssätt som är djupt förankrad i en humanistisk livshållning där det finns en stor respekt för barnen och stark tro på människans potentialer. Arbetssättet är att alla barn är rika, intelligenta och har en drivkraft att lära sig och utforska världen.

2.2 Reggio Emilias lärmiljö

Lärmiljön är en viktig komponent inom Reggio Emilias filosofi. Förskolorna är öppna och luftiga (Pramling Samuelsson, 2014). På Reggio Emilia inspirerade förskolor arbetar pedagogerna med rum i rummet. Verksamheten och barnens intresse gör att de små rummen växer fram. Genom att dela in det stora rummet i mindre rum skapas det mindre utrymme som får barnen att bli kreativa, undersöka och utforska. De små utrymmena består ofta av olika aktivitetspunkter som kan väcka barnens nyfikenhet, fånga deras intresse och koncentration (Wallin, 1996). Reggio Emilias pedagogiska lärmiljö har som avsikt att barnen ska få förutsättningar och viljan att själv kunna tillägna sig kunskap. När pedagoger konstruerar lärmiljön får de en bild av vad de förväntar sig ska hända och vad de förväntar sig av barnen. Pedagogens uppgift är att arrangera lärmiljön så att det ger förutsättningar för skapande och kreativitet, samt att det är utmanande för barnen (Forsell, 2011). Barnen blir stimulerade om de får vistas i upplevelserika rum där det erbjuds spännande material och färger. Lärmiljöerna påverkar barnets uppfattning om var det hör hemma och den bidrar till deras identitetsutveckling (Björklid, 2005). Reggio Emiliafilosofin bygger bland annat på skapande och kreativitet. I fokus ligger oftast ateljén eller verkstaden. I detta arbetssätt låter man barnen behärska de olika skapande teknikerna. En viktig del av Reggio Emiliafilosofin är att få vuxna att förstå barns utveckling i lärandet. Barsotti (1997, s.3–4) menar att pedagogiken i frågan ”hjälp pedagogerna att förstå hur barn hittar fram till självständiga former för uttrycksfrihet, kognitiv frihet, symbolisk frihet och vägar till kommunikation”. Det är viktigt att lärmiljön anpassas efter barnet och att den är tillgänglig. Enligt Reggio Emiliafilosofin strävas det efter att lärmiljön ska utformas så att lärande och kunskap uppstår genom att locka barnen till

---

¹ www.reggioemilia.se

diskussioner och till viljan att utforska. Här blir rummet som den tredje pedagogen. I den miljö barnen vistas är deras erfarenheter och upplevelser begränsade, därför är det viktigt att lärmiljön är genomtänkt och uppmärksamman menar Strong-Wilson & Ellis (2007) i sin artikel.

2.3 Tillgång till material i förskolan

Förskolans material ska erbjuda barnen en varierande och trygg lärmiljö där de kan leka, utvecklas och lära. Förskolans pedagogiska material innefattar leksaker, redskap och material att representera, undersöka och symbolisera världen med. Detta material skapar möjligheter, eller brist på möjligheter att ställa sig i lärorik relation till omgivningen samt skapa intressanta aktiviteter. Materialet i sig bär på normer och föreställningar om vad barn bör klara av i olika åldrar (Nordin-Hultman, 2010). I Nordin-Hultmans (2010) avhandling framkommer att det mesta av materialet på förskolorna kan betraktas som könsneutralt. Dagens leksakskultur så som datorspel, leksaksvapen, science fiction- och rymdfigurer förekommer väldigt lite i förskolorna. Nordin-Hultmans (2010) avhandling visar att endast en liten del av det material som finns i förskolan används. Det som används är oftast samma material, föga utmanande och saknar i hög utsträckning spänning. Det pedagogiska materialet i de svenska förskolorna är ofta placerat i periferin och placeringen är antingen högt eller lågt. Det som är högt placerat används mer sällan medan det med låg placering används ofta. Resultatet blir att en stor del av materialet är otillgängligt och ej används av barnen. Materialutbudet som finns erbjuder en liten variation. Bygg- och konstruktionsmaterial så som klossar, lego och kaplastavar hålls åtskilt från övrigt konstruktionsmaterial och därmed minskar variationen och konstruktionsmöjligheterna (Nordin-Hultman, 2010). På liknande sätt menar Dolk (2013) i sin studie att det är viktigt att fokusera på det pedagogiska materialets förmåga att skapa koncentration. Material som är formbara såsom lera, vatten och sand har störst förmåga att skapa nyfikenhet, lust och uppmärksamhet. Genom att ha valstunder av få material och ta in utomhusmaterial kan barnen sitta längre och koncentrera sig (Dolk, 2013). Barnens språk stimuleras genom att ha föränderligt material tillgängligt. Genom tillgång till material skapas möjligheter till utforskande och nyfikenhet hos barnen. För att ge barn möjlighet att skapa sitt eget språk är det av vikt att respektera barns möjligheter, ge möjligheter till interaktion och erbjuda material som är varierande, enligt Kang (2007). Genom dessa tre kombinationer uppmuntras barnen till att utveckla tankar, känslor och idéer anser Kang (2007) i sin artikel.

2.4 Lärmiljö och samspel

Förskolans lärmiljö ska innehålla material som stimulerar barnens utveckling och lärande. För att utveckla och inhämta kunskap krävs det även en miljö som hjälper barnet i sin utveckling. Vygotskij (1836–1934) betonade att barn ingår i ett kulturellt och socialt sammanhang. Han menade att det sociala samspelet lär barnen att utveckla språket som i sin tur hjälper barnet att frigöra sig. Detta samspel ger barnet redskap för att utveckla sitt tänkande och inhämta kunskap. Enligt Vygotskij är det genom språket som människan kan bli delaktig i andras perspektiv samt förmedla sociokulturella erfarenheter (Säljö, 2005). I resultatet kan vi se att den Reggio Emiliainspirerade lärmiljön är iscensatt på det sättet att barnen ges möjlighet att själv ställa hypoteser, diskutera, tänka, fundera och samtidigt utveckla sitt språk. Roger Säljö har ett sociokulturellt synsätt på barns lärande och är en modern uttolare av Vygotskijs teorier. Säljö (2014) menar att lärande sker i samspel och interaktion mellan människor för att sen bli en del av individen och hans tänkande/handlande. Därefter kommer lärandet tillbaka i nya sammanhang. I Reggio Emilias filosofi kan vi se att ett av målen är att barnen ska vara medforskande och sociala aktörer. Vidare menar Säljö (2014) att det sociokulturella perspektivet fungerar olika i olika miljöer. I och genom kommunikation utvecklas barnet in i en värld av föreställningar, handlingar och samspelsmönster som är kulturella. Säljö (2014) menar att lärandet är situerat, det vill säga att det är kontextbundet. Kontext kan förstås som en arena som barn och vuxna dagligen rör sig mellan, förskolan är en arena (Aasebø, 2007). I Reggio Emilia används uttrycket den tredje pedagogen när man talar om miljön menar Strong-Wilson & Ellis (2007) i sin artikel. I detta ser vi det sociokulturella sambandet mellan lärmiljön och barnets utveckling och lärande. Miljön, relationer och kommunikation är viktiga inslag i Reggio Emilias filosofi. Interaktionen blir här viktig för barnets förståelse av sin omvärld och skapandet av identitet. Förskollärares uppgift är att synliggöra barnens tankar genom dialog och kommunikation (Pramling Samuelsson, 2014).

2.4.1 Forskares syn på lärande och utveckling i pedagogiska miljöer

Enligt den sociokulturella teorin behövs aktiva pedagoger samt en lockande lärmiljö där barnen kan utveckla lärande i olika sammanhang och där de är medforskande och sociala aktörer. Det finns olika teorier om hur lärande uppstår och dessa utgår från olika perspektiv. Vissa perspektiv belyser yttre faktorer såsom till exempel miljö och material. En viktig grund för

barns lärande är goda lärmiljöer. Goda lärmiljöer måste skapas av vuxna och här är ekonomi och organisation exempel som påverkar lärmiljön. För att skapa goda förutsättningar för delaktighet och lärande krävs att både den fysiska samt den sociala miljön, som till exempel bemötande och arbetssätt är god (Boström, 2009). Pramling Samuelsson och Sheridan (2006) belyser miljöns betydelse för barns lärande. De framhåller barns lustfyllda lärande samt att barns skapande ska uppmuntras. Enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (2006) innefattar den pedagogiska lärmiljön både material och utformning som samspel och interaktion mellan barn samt mellan barn och vuxna. Lärmiljön ska vara utformad så att barns lärande underlättas, stimuleras och utmanas. Den ska inspirera till upptäckande, utforskande samt olika handlingar. Miljön ska vara flexibel och kunna användas på många olika sätt beroende på vad som intresserar barnet. Det är viktigt att barn får vara delaktiga i skapandet och utformandet av sin närmiljö (Pramling Samuelsson och Sheridan, 2006).

Pia Björklid (2005) diskuterar lärmiljön som ett föränderligt begrepp. Lärandet är ofta informellt, det vill säga ett lärande som sker när man gör andra saker. Därför är det viktigt att skapa lärmiljöer som ger erfarenheter och väcker frågor. Barns utveckling och lärande sker i olika miljöer och i samspel mellan dessa. Genom barnets omedelbara närmiljö så som hemmet, förskolan och skolan sker ett samspel vilket bidrar till barns utveckling genom de aktiviteter de deltar i de roller de möter samt de sociala relationer som utvecklas i närmiljön. Barnet utforskar sin närmiljö genom lek vilket leder till förståelse och kunskap om en viss miljö. För att bli delaktiga och känna ett ansvar för miljön krävs det att barnen har vuxna som lyssnar på deras synpunkter samt att barnens kunskaper placeras in i ett sammanhang (Björklid, 2005). Vidare menar Björklid (2005) att lärmiljöer kan skilja sig åt mellan olika förskolor, men en gemensam nämnare är det kulturarv som bildas och som genererar i hur lärmiljön framställs. Därav, menar Björklid (2005), är det viktigt med diskussioner pedagoger emellan om miljöns utformning. Åberg och Lenz Taguchi (2005) betonar, liksom Björklid (2005), att lärmiljön måste vara föränderlig för att göra den intressant, spännande och möta varje barn och dess intresse. Pedagoger har ett ansvar att observera barnen i sin miljö, både vad barnet gör men även vad barnet inte gör. Genom att utgå från detta samt att lyssna på barnens åsikter kan man skapa en meningsfull och stimulerande miljö som väcker barnens nyfikenhet och lust (Åberg & Lenz Taguchi, 2005). Synsättet på barnen speglas i miljön, vilket Lenz Taguchi och Åberg beskriver på följande vis: Hur vi pedagoger ordnar lärmiljön på förskolan säger något om vad vi har för uppfattning om förskolans roll, barn och barns lärande (Åberg & Lenz Taguchi 2005, s. 28).

Elisabeth Nordin-Hultmans (2010) avhandling belyser barns miljöer och subjektskapande ur ett postmodernt synsätt. Med subjektskapande menar Nordin-Hultman (2010) att barn blir till i den miljö de vistas i, barn handlar och talar inom de möjligheter som finns i en viss miljö eller i ett sammanhang. Barn utvecklas och inspireras i en inspirerande lärmiljö och pedagoger har ett ansvar att se till barnens bästa. Enligt det postmoderna synsättet är den verklighet och värld vi lever i vår verklighet. Utifrån detta synsätt menar Nordin-Hultman (2010) att barns identitetsskapande formas i den miljö och situation som råder för barnet (Nordin-Hultman 2010, s.176). Till skillnad från Åberg & Lenz Taguchi (2005) menar Marjanna De Jong i sitt underlag *Pedagogiska och sociala aspekter på lokaler för barnomsorg* att förskolan ska ses som en lärmiljö där man utgår från barns utveckling. Lärmiljöns utformning kan ge barnet möjlighet att själv välja, vara ostörd, ges möjlighet till utrymme för bullrig lek och lek i stora grupper. Vidare menar De Jong att en trång miljö kan ge inlärningsstillfällen men kan samtidigt utgöra en konfliktskapande faktor (Jong, 1996).

2.5 Forskning om rummets betydelse i förskolan

Förskolans fysiska miljö är av betydelse för barns lärande och utveckling genom att den antingen öppnar eller begränsar möjligheterna vad man kan göra i ett rum. Det finns ett starkt kulturellt mönster för hur en förskola är inredd och utrustad (Brodin & Sandberg, 2008). Miljö och material har en central del av pedagogiken. Brodin & Sandberg (2008) studier visar att förskolans rum är laddade med värderingar. Rummen bär på information om sociala och kulturella regler om vad som förväntas ske. Möblering, material och regler påverkar barns inläring samt hur de agerar i rummen (Brodin & Sandberg, 2008). Förskolans pedagogiska lärmiljö formas genom fysiska faktorer såsom lokaler och material men även genom lärarnas förhållningssätt gentemot barn. Detta innebär att förskolans lärmiljö påverkar barns lek och lekrelationer (Brodin & Sandberg, 2008). Av tradition har förskolan en strävan efter likhet mellan hemmet och aktiviteter är ofta begränsade till särskilda rum och platser under bestämda tider (Halldén, 2007). Rum och platser skapar kön och identiteter. De pedagogiska rummen berättar vad ett barn är och bör vara och därmed hur barnet ska uppfattas och bedömas. Rummen där vi befinner oss kan bära på och förmedla kunskap, erfarenheter, känslor och förväntningar. Det kan tala till oss och bilda en grund för lärande och utveckling. Enligt Strandberg kan ett rum underlätta lärandet och ett annat kan försvåra lärandet (Strandberg, 2006). Rummets möblering och utformning kan berätta vem som ges tillgång till det och samtidigt ge en

beskrivning om vilka aktiviteter som det är menat för. Rum kan dock användas till annat än planerat och detta beror på hur förskolläraren planerar och arrangerar aktiviteter (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012). Gulløv & Højlund (2005) menar att rummen formar men samtidigt formas det efter de som agerar i rummet. Rum är förhandlingsbara med möjlighet till förändring menar Leijon (2010) i sin avhandling. Det socialemiotiska perspektivet belyser förskolans iscensättande av lärmiljön, det vill säga rummet och materialet, för att erbjuda barnen ett meningsskapande (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012).

2.5.1 Socialemiotiskt perspektiv för analys, design för lärande och design i lärande

Det socialemiotiska perspektivet fokuserar till skillnad mot det sociokulturella perspektivet mer på att förstå lärandet i olika situationer snarare än att förstå faktiska lärprocesser. Det socialemiotiska perspektivet blir i uppsatsen ett analytiskt redskap för att förstå utveckling och lärande i lärmiljön. Barnets omgivning är en del av dess kompetens då människan lär utifrån ett sammanhang. Därför får miljön en stor påverkan på barns förståelse av begrepp och ord.

Socialemiotiken utgår från människors kommunikation och meningsskapande med hjälp av teckensystem så som bilder, färg, ljud, gester och språk. Lärande sker utifrån teckenskapande och meningsskapande resurser. Ett tecken har en form och ett innehåll förmedlar förståelse av något som människan urskiljer i sin omgivning. Perspektivet belyser även lärandet utifrån att människan tolkar och skapar sin egen förståelse genom att koppla samman innehåll och form, av de resurser som finns tillgängliga anser Leijon (2012) i sin avhandling. Lärande är en transformerande process där varje människa skapar sin egen förståelse av något. Om resurser och uttryck i en lärmiljö byts ut så uppstår det nya sätt att tänka och reflektera runt det valda innehållet. Detta kan leda till att det framträder nya detaljer som väcker barnens intresse och fördjupar deras förståelse. Genom detta sätt, till exempel genom olika bilder och medier skapas ett lärande som stimulerar sinnen, det så kallade multimodala perspektivet. Barns förståelse av ord och objekt är förknippad med miljön. Utifrån de resurser som finns tillgängliga för barnet påverkas barns förståelse av miljön. Barn är teckenskapande aktörer utifrån de resurser som finns tillgängliga (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012).

Förskolan är laddad med kulturellt, socialt och historiskt nedärvda föreställningar kring hur barn utvecklas, vad de bör leka, hur de beter sig och så vidare. Samtidigt belyses förskolans uppgift i förhållande till barnen. Detta speglar sig i det material som finns tillgängligt för barnen på

förskolan så som böcker, leksaker och andra artefakter som barnen på olika vis kan interagera med (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012). Ordet *design* kan förstås som ett samlingsbegrepp för begrepp, mönster och funktioner men begreppet kan även användas vid förhållande till sociala processer mellan människor. Då en förskollärare arbetar med planering och utformning för lärande i miljöer kallas detta för *didaktisk design* (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012).

Perspektivet *design för lärande* innebär hur förskollärare iscensätter den pedagogiska lärmiljön för att skapa förutsättningar för ett lärande, hur rummet disponeras samt hur det inbjuder till olika uttryck. Rummet ska bjuda på material som barnet kan utforska själv eller tillsammans med en pedagog (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012). *Design i lärande* är en konsekvens av det förra perspektivet. I lärmiljön finns olika val och barnet väljer ett meningsskapande som passar det. Barnets val påverkar möjligheten att förstå saker på olika sätt (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012). Utifrån de förutsättningar som iscensättningen av miljön ger tolkar barnen informationen och väljer därefter tillgängliga resurser så som medier och teckensystem för att ge förståelsen en materiell form. Design i lärande belyser även förskollärarens förhållningssätt till barnens processer samt till de förutsättningar som skapats i miljön (Leijon, 2012). Förskolans lärmiljö är traditionellt uppbyggd och består av olika föreställningar om vad barn gör i förskolan. Därför är det viktigt att observera barn i samspel med miljön (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012). Elm Fristorp & Lindstrand (2012) menar att förskolans lärmiljö redan har en given inramning, en så kallad institutionell inramning som innefattar olika sätt att kommunicera, olika kunskapspraktiker samt olika traditioner. Den institutionella inramningen kan begränsa barnens handlingsfrihet genom den sociala ordningen som bland annat innebär regler och handlingsmönster. Denna teori beskriver samt hjälper oss att förstå hur man kan koppla samman lärandet i det sammanhang och de förutsättningar som finns i olika miljöer och situationer.

3 Metod

Uppsatsens syfte är att studera betydelsen av design för lärande och design i lärande i en förskola inspirerad av Reggio Emiliafilosofin. Denna uppsats utgår från en fenomenologisk forskningsstrategi då den kvalitativa metoden är förknippad med denna. Fenomenologin belyser människors åsikter, uppfattningar, övertygelser, attityder, känslor och emotioner (Denscombe, 2009).

Då vi är intresserade av våra respondenters åsikter och uppfattningar om lärmiljön är den fenomenologiska infallsvinkeln en forskningsstrategi för oss. Med design för lärande samt design i lärande i fokus använder vi fallstudie som metod.

Fallstudie innebär att på djupet och i detalj fokusera på att få insikt i ett särskilt fenomen genom en småskalig undersökning (Denscombe, 2009). Fördelar med fallstudier kan vara att de uppmuntrar till att använda flera metoder för att undersöka verkligheten. Forskning som grundar sig på teorier kan med fördel användas inom fallstudier. Nackdelar kan vara trovärdigheten i resultatet. Det kan även vara svårt att få tillträde till fallstudiens miljöer, människor och dokument (Denscombe, 2009). Metoden är vald för att få insikt om förskollärares olika uppfattningar angående den pedagogiska lärmiljön på en förskola inspirerad av pedagogiken hos Reggio Emilia.

3.1 Intervjuer

För att besvara hur förskollärare uppfattar den pedagogiska lärmiljön på en förskola inspirerad av filosofin hos Reggio Emilia användes metod med semistrukturerade intervjufrågor, det vill säga färdiga, öppna frågor där respondenterna ges möjlighet att själv formulera svaret och utveckla sina åsikter med egna ord. Öppna frågor kräver en flexibel intervjuare samt flexibilitet för frågornas ordningsföljd (Denscombe, 2009). En semistrukturerad intervju är lämplig eftersom intervjuerna innehåller specifika teman och för att författarna till studien ska kunna ställa frågor som uppkommer under intervjuens gång (Holme, 1997). Semistrukturerade frågor är lämpliga i denna metod då vi är intresserade av att undersöka hur förskollärare iscensätter den pedagogiska lärmiljön för att skapa förutsättningar för ett lärande, samt att få kunskap om hur förskollärare uppfattar den pedagogiska lärmiljön i Reggio Emilias förskolor. Med intervjuerna inhämtar vi kunskap om individens personliga erfarenheter och uppfattningar.

Studiens frågor är riktade mot förskollärares uppfattningar gällande utformandet och iscensättandet av lärmiljön med fokus på barns lärande och utveckling. Som intervjuare måste man vara uppmärksam samt lyhörd för informantens känslor. Den skicklige intervjuaren håller inne med personliga värderingar, dömer inte samt respekterar respondentens rättigheter (Denscombe, 2009). Intervjuns fördelar kan vara att den producerar djupgående och detaljerade data, den kräver en enkel utrustning samt att respondenterna har möjlighet att utveckla sina idéer, tankar och förklara sina åsikter. Nackdelar med intervju är att de kan vara tidskrävande. Kontexten och intervjuarens inverkan kan ha en ogynnsam effekt på tillförlitligheten. Ljudinspelning kan hämma respondenten och därmed ha en påverkan på resultatet (Denscombe, 2009). Intervjuer kan även vara svåra att genomföra med flera respondenter samtidigt. Vid enskilda intervjuer känner sig respondenten oftast mer anonym, därav kan det vara lättare att få sanningsenliga svar (Stukát, 2011). Därför valde vi att intervju respondenterna en och en. Stukát (2011) menar vidare att en nackdel är att respondenterna kan uppleva ett underläge vid intervjuer.

3.2 Urval och undersökningsgrupp

Denna uppsats är en fallstudie över en kommunal förskola som är inspirerad av filosofin Reggio Emilia. Förskolan valdes utifrån att den är nybyggd och har en lärmiljö som är planerad efter Reggio Emilias filosofi. Då förskolan har fem avdelningar och det arbetar minst en förskollärare på varje avdelning såg vi möjligheterna att få respondenter till vår studie.

Urvalet av informanter skedde genom ett *subjektivt* urval vilket innebär att urvalet av respondenter var inom relevans för vår forskningsfråga. Respondenterna hade en viss kännedom om det som ska undersökas (Denscombe, 2009). Respondenterna valdes efter utbildning. Alla fem var förskollärare och tre av dem har utbildning inom Reggio Emiliafilosofin.

3.3 Genomförande och analys

Den kommunala Reggio Emilia förskolan kontaktades per telefon för att fråga om intresse fanns hos förskollärare att delta i intervjustudien. Telefonkontakten, en barnskötare, tog hand om informationen och som ett första steg frågade hon alla förskollärare på förskolan om ett intresse fanns. Vi återkom per telefon efter två dagar och fick då som svar att fem förskollärare var intresserade av att vara respondenter. Ett missivbrev skrevs och vi åkte personligen till

förskolan och lämnade breven till var och en av de deltagande förskollärarna, samtidigt som information gavs om intervjuens innehåll, längd (30 minuter), samt konfidentialitet. Efter ytterligare några dagar gav förskollärarna besked om deltagande via sms. Vid dagen för intervjuerna hade förskollärarna själv gjort upp ett schema vilka tider som passade dem att bli intervjuade. Vid intervjuerna medverkade vi båda samt en respondent i taget i ett ostört rum. Ljudupptagning skedde via mobil för att kunna koncentrera sig på intervjun och kunna spola tillbaka och lyssna på intervjun flera gånger. Fördelar med ljudupptagning är att de erbjuder en närmast fullständig dokumentation samt att de inte innebär någon större störning om man använder det på ett hänsynsfullt sätt. Nackdel är att man med ljudupptagning missar den icke-verbala kommunikationen (Denscombe, 2009). Tio frågor med följdfrågor var nerskrivna. Alla respondenter var informativa och berättade mycket och ingående både själv men även som svar på våra frågor.

Materialet bearbetades genom att lägga namn till ljudfilerna och lyssna på allt en gång. Det inspelade materialet varade i två timmar. Den andra gången vi lyssnade transkriberades det som var relevant för undersökningen. Då respondenterna även började diskutera personliga saker i intervjufrågorna valde vi att selektera bort detta. Utskrift av en ljudupptagning är en värdefull del av forskningen för att samla in kvalitativa data (Denscombe, 2009). Genom att titta på syftet kategoriserades svaren utefter fyra olika kategorier som gav svar till studien: design för lärande, design i lärande, barns delaktighet och inflytande samt läroplanens inflytande i lärmiljön. Vi lyssnade på intervjuerna ett flertal gånger och antecknade citat som var relevanta för de olika kategorierna. Utifrån dessa begrepp analyserades resultatet.

3.4 Etiska ställningstagande

En individ har alltid rätt till att själv bestämma och fatta beslut om vilken information som kan förmedlas till, från eller om personer och andras skyldighet att respektera denna rättighet (Holme, 1997). Det finns fyra allmänna huvudkrav för forskning enligt Vetenskapsrådets (2002, s. 6–14). Dessa krav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet innebär att vi skickar ut missivbrev där vi förklarar hur forskningsstudien går till och att det är frivilligt deltagande. Samtyckeskraven innebär att det är deltagarna själva som har rätten att bestämma när de vill dra sig ur studien genom att inte medverka. Konfidentialitetskravet står för att deltagarna ska ges konfidentialitet i största

möjliga mån vilket innebär att obehöriga ej kan ta del av uppgifterna. Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som framkommer endast används i forskningssyfte. Detta har vi respekterat och endast använt oss av informationen från förskollärarna i studien. Utifrån respekt för den enskildes integritet har hänsyn tagits till etiska frågor under undersökningen. Inför intervjuerna informerades respondenterna om att deltagandet är frivilligt samt att det är tillåtet att avbryta sin medverkan. Vidare fick respondenterna vetskap om att det insamlade materialet endast kommer att användas i vår undersökning. Vi försäkrade oss om att alla berörda är införstådda med de etiska aspekterna samt att vi kommer att ansvara för att de forskningsetiska principerna är uppfyllda. Som forskare ska man respektera deltagarnas rättigheter och värdighet samt visa respekt för deltagarnas integritet (Denscombe, 2009). Under processen kan problem uppstå. Respondenterna kan avbryta innan eller under intervjun och ej vilja medverka, de kan vara oroliga att deras åsikter kommer fram och att anonymiteten upphävs (Vetenskapsrådet, 2002). Dock uppstod inga problem under vår process.

3.5 Metodkritik

Benämningen validitet, vilket innebär precision och noggrannhet i kvalitativ forskning är av stor vikt för forskningens reliabilitet, det vill säga trovärdighet (Denscombe, 2009). Valet av metod för studien som innebar att genomföra en kvalitativ undersökning med semistrukturerade intervjufrågor har gett svar på studiens syfte. En svårighet med intervjuerna var att respondenterna kände sig stressade för att gå tillbaka till sin grupp på avdelningen. Detta märktes i kroppsspråk samt i mimik. Intervjutiden var avsedd till 30 minuter, om vi från början hade valt att sätta tiden på 45 minuter hade respondenterna eventuellt avsatt mer tid och kanske känt mindre stress. Vid intervjun upptäckte vi när respondenterna började svara att frågorna gick in i varandra. Sammanlagt tio frågor var uppskrivna men endast cirka sju av frågorna behövde ställas då respondenterna även besvarade de övriga frågorna utan att de behövde ställas.

Respondenterna hade inte sett frågorna innan då vi ville intervjua dem en och en för att få ett individuellt svar utan att det har diskuterats med andra arbetskamrater. En nackdel med detta är att det kan vara svårigheter för respondenterna att inte ha sett frågorna innan intervjun. En av respondenterna hade dyslexi och svårt att formulera sig muntligt. Hen skulle gärna vilja se frågorna innan för att kunna fundera på svaren. Denscombe (2009) menar att en nackdel med

intervjuer kan vara tillförlitligheten då kontexten samt de specifika individer som medverkar kan ha en inverkan. Semistrukturerade öppna frågor valdes, där respondenterna kunde svara med egna ord och utveckla det vidare. Nackdelen med det var att med vissa av respondenterna blev det blev mycket diskussioner runt om ämnet istället vilket resulterade i mycket material som vi fick senare fick se över och sortera vad som var relevant i förhållande till vårt syfte. I missivbrevet kunde skrivits att vi önskade respondenter med utbildning inom Reggio Emiliafilosofin. Då vi inte gjorde detta blev resultatet att två av respondenterna inte hade utbildning inom denna filosofi. Trots detta såg vi fördelarna med att de som ej hade Reggio Emilia utbildning fungerade som en kontrast gällande förhållningssättet till förskolans lärmiljö.

4 Resultat och analys

Följande kapitel redovisar intervjuresultat samt analys av resultatet. Resultatet är indelat i två kategorier, design för lärande och design i lärande. Perspektivet design för lärande innebär bland annat hur förskollärare iscensätter den pedagogiska lärmiljön för att skapa förutsättningar för ett lärande. I detta perspektiv studeras läroplanens inflytande i lärmiljön. Design i lärande belyser barnets meningsskapande i miljön. Barnets val gör det möjligt att förstå saker på olika sätt. Perspektivet belyser även förskollärares förhållningssätt till de processer och förutsättningar som skapats i lärmiljön. Som underrubrik till detta perspektiv belyser vi barns inflytande och delaktighet i lärmiljön. Kategorierna fokuserar på studiens syfte och forskningsfråga. Respondenterna, förskollärare A, B, C, D och E arbetar på en förskola inspirerad av Reggio Emiliafilosofin. Förskollärare A, B samt C har utbildning inom Reggio Emilia filosofin, förskollärare D samt E har ingen motsvarande utbildning.

4.1 Design för lärande

Med perspektivet *design för lärande* menas hur förskollärare iscensätter den pedagogiska lärmiljön för att skapa förutsättningar för ett lärande, hur rummet disponeras samt hur det inbjuder till olika uttryck. Rummet ska bjuda på material som barnet kan utforska själv eller tillsammans med en pedagog (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012). Vid iscensättandet av de pedagogiska lärmiljöerna utgår förskollärarna från barnen. Enligt förskollärare A är ett mål att barnen ska kunna arbeta självständigt i miljön, utforska mycket samt leta efter egna slutledningar. Vidare menar förskollärare A att man som förskollärare måste hitta fokusområden i lärmiljön ”Vad vill vi att barnen ska lära sig?”. Här menar förskollärare A att de i den pedagogiska vardagen använder språk, matematik, naturvetenskap, kommunikation, IKT och utomhuspedagogik.

Vi utgår alltid från barnen när vi bygger miljöerna. Barnen ska kunna använda varje miljö som en tredje pedagog vilket innebär att de ska kunna vara självständiga, experimentera och utforska själv. Vi skapar lärmiljön utifrån olika fokusområden såsom språk, matematik, naturvetenskap, kommunikation, IKT och utomhuspedagogik (förskollärare A).

När de bygger miljöerna utgår de från barnen, både åldersmässigt och efter barnens intresse. Miljön ska vara som en tredje pedagog för barnen. Förskollärare B återger att de utgår från

barnens ålder och utveckling och utefter detta ändras miljön genom att sätta ribban på lärmiljön lite högre än barnens utveckling. Hen menar att material och lärmiljö är lite svårare än vad barnet förväntas att klara efter ålder och utveckling, detta för att stimulera fortsatt lärande och utveckling.

Vi tänker åldersmässigt och ändrar miljön efter barnens intresse. Vi använder oss av mycket naturmaterial för att inspirera barnen. Vi följer barnen efter deras utveckling och sätter ribban högre upp än vad de är (förskollärare B).

Förskollärare C, D och E utgår från barnens intressen, åsikter och tankar vid utformande av lärmiljön. En mångfald i materialet, såsom byggmaterial och återvinningsmaterial, erbjuds för att det ska tillfredsställa barnens behov enligt förskollärare C. Det är viktigt, menar förskollärare C, att barnen ska nå materialet, att det ska finnas i deras höjd samt att det ska vara i en ordning så att barnen har en överblick vad som finns att välja på. Dessutom ska materialet vara tilltalande, estetiskt för att locka till lek och utforskande.

Vi tar hänsyn till barnens åsikter och tankar vid utformandet av miljön. Vi har mångfald i materialet, såsom till exempel återvinningsmaterial. Allt ska vara lättillgängligt, strukturerat och estetiskt inbjudande (förskollärare C).

Förskollärare D menar att materialet ej ska vara färdigställt för att utmana barnen och låta de upptäcka att de kan mer än de tror. Förskollärare D observerar barnen i den fria leken och utgår från detta vid iscensättandet av lärmiljön. Hen har en grupp med barn i 1–2 års åldern och menar att det är lättare att se hur barnen leker än att diskutera med dom om deras intresse och önskemål.

Barnens intresse får styra. Vi har mycket utforskande, ej färdigställda saker. Vi utmanar barnen till att själva prova. Vi vill inte ha färdiga material, barnen kan mer än de tror (förskollärare D).

Förskollärare E berättar att hon inte kan så mycket om Reggio Emiliafilosofin och menar vidare att om man ej själv har kunskapen kan man inte heller lära ut den. Hen menar vidare att Reggio Emilias lärmiljö lätt blir rörig för barnen då det är svårt för barnen att veta att rummet är uppdelat i olika rum.

Vi utgår från temat och barnets intresse samt läroplanen. Vi tittar på vad som pågår i den fria leken. Det är svårt för de små barnen att veta att rummen är uppdelade i olika rum. De vill gärna flytta runt på grejerna (förskollärare E).

4.1.1 Läroplanens inflytande i lärmiljön

För att kunna iscensätta en pedagogisk lärmiljö krävs förutom aktiva pedagoger och barn även läroplanen som en grund att utgå från. Läroplanen ses som en viktig del i verksamheten med mål att sträva mot. Enligt läroplanen ska förskolan erbjuda barnen en trygg miljö som stimulerar till aktiviteter, utforskande och upptäckande. Barnens inflytande i verksamhet och delaktighet vid utformning av miljön är viktig enligt läroplanen (Skolverket, 2016). Förskollärare B menar att de alltid utgår efter barnens intresse och försöker att koppla in läroplanen tillsammans med det. Läroplanen finns ständigt med som en följeslagare i verksamheten.

Jag har läroplanen med mig och bollar av vad vi har fångat, var brister vi och vad som fattas. Hur går vi vidare med målen och om vi har uppnått dem (förskollärare B).

Förskollärare C jämför läroplanen med bibeln och menar att läroplanen utgår från Reggio Emilias filosofi. Hen menar vidare att de gör allt som står i läroplanen tillsammans med barnen.

Läroplanen använder vi väldigt ofta. Allt som står i den är som vår bibel kan man säga. Jag tror att läroplanen verkligen är tänkt efter Reggio Emilia. Som tex. matematik, språk, information och reflektion allt som står i läroplanen gör vi med barnen (förskollärare C)

Förskollärare D anser att de alltid har läroplanen med sig för att kunna bolla av så att de fått med de viktiga delarna ur läroplanen. Hen menar att läroplanen är strukturerad, klar och tydlig och visar vilka målen är samt hur man ska gå tillväga. I sitt arbetslag använder de läroplanen mycket vid avdelningsplaneringen. De har använt läroplanen för att få in mer naturvetenskap samt digitalisering i förskolan.

Den är väldigt tydlig och strukturerad. Vad har vi för mål? Vad ska vi göra och hur går vi tillväga? Vi använder den väldigt mycket vid våra enskilda planeringar. Förr var det i den bara språk och matematik knappt någon naturvetenskap alls. Inte som nu och det jobbar vi mycket med. Vi jobbar också med digitalisering (förskollärare D)

Analys

Gemensamt för de intervjuade förskollärarnas uppfattningar är att de utgår från barnens intresse, åsikter samt utveckling. I intervjuerna framkommer även att de alla utgår från läroplanen. Två av förskollärarna belyser förskolans lärmiljö som den tredje pedagogen där barnen själva får pröva, utforska och experimentera med hjälp av ej färdigställt material. Alla anser att materialet ska vara lättillgängligt placerat och en av dom uttrycker att materialet även

ska vara strukturerat placerat och estetiskt inbjudande. Enligt perspektivet *design för lärande* är förskolan laddad med föreställningar kring hur barn utvecklas och detta speglas i vilka material förskolan erbjuder. I intervjuerna framkommer att förskollärarna erbjuder både naturmaterial, byggmaterial samt återvinningsmaterial för att barnen ska bli inspirerade samt för att det ska bli en mångfald i materialet. Perspektivet belyser även att rummet ska bjuda på material som barnen kan utforska själv eller tillsammans med en pedagog. Enligt två av förskollärarna utmanar de barnen till att själv prova för att kunna utveckla en självständighet. En av förskollärarna uttrycker att hen ej har någon utbildning inom Reggio Emiliafilosofin och därför ej kan så mycket om detta och då blir det vidare svårt att lära ut. Hen menar att rum i rummet blir rörigt för de små barnen. Gemensamt för de förskollärare som vi intervjuat är att de anser läroplanen som någonting viktigt och att läroplanens olika mål ska vara med i verksamheten på olika sätt. Läroplanen anses vara viktigt med ett stort inflytande i verksamheten, den är tydlig och strukturerad där den också används i förskollärarnas enskilda planeringar. De utgår alla från läroplanen och försöker få med alla delar i sin verksamhet samt vid utformningen av lärmiljön.

4.2 Design i lärande

Design i lärande är en konsekvens av perspektivet design för lärande. I miljön finns olika val och barnet väljer ett meningsskapande som passar det. Barnets val påverkar möjligheten att förstå saker på olika sätt (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012). Under intervjuerna gav förskollärarna sin syn som associerade till perspektivet *design i lärande*. Förskollärare C berättar hur hen utgår från barnets meningsskapande i lärmiljön. De låter barnen utforska och fokuserar på att låta barnen själv skapa sitt lärande i processen. Hen ger i intervjun ett exempel på en 2-årig pojke som ville spika och såga med riktiga material vid snickarbordet. Pojken arbetade med hjälp av förskollärare C. Efteråt uttryckte barnet sin glädje genom att säga ”Jag kan!”. Känslan av detta, menar förskollärare C, betyder så otroligt mycket.

Förskollärare C berättar vidare om hur man kan se möjligheterna i ett barns teckning genom att göra den till en saga och på det sättet utveckla teckningen och dess innehåll vidare till att nästa gång kanske rita ännu mer. Hen menar att det är processen i barnets utforskande som är viktig, det är här ett lärande sker. Resultatet är inte viktigt.

Jag ska vara en medforskande, aktiv pedagog som utgår från barnens tankar. Resultatet är inte viktigt, det är processen. Ett barn som kan rita två streck. Han kan kanske berätta en saga om det för mig. Och nästa gång blir det kanske tre streck (förskollärare C).

Förskollärare D berättar att man inom Reggio Emiliafilosofin färg sorterar nästan allt, klossar, lego, pennor, papper och så vidare. Detta är hen lite emot då hen inte förstår syftet. Förskollärare D beskriver även hur nya förutsättningar skapats i miljön genom att bara ändra på materialet. Dinosaurierna ställdes i ett hörn och inget barn lekte med dem. Efter diskussioner pedagoger emellan flyttades dinosaurierna, lyftes fram och blev exponerade och leken blev då en helt annan. Nu leker barnen med dessa varje dag och enligt förskollärare D har leken expanderat. I denna process har pedagogerna funderat på varför och vad som händer, vad det är de signalerar till barnen. Förskollärarna uttrycker sig såhär:

Vårt tema är dinosaurier. Dom hade vi ställt längst in i ett hörn, men där lekte de inte med dom. Så nu har vi ställt fram dom och nu har det blivit en helt annan lek. I detta har vi funderat på varför det är såhär och vad vi signalerar. Man färg sorterar mycket inom Reggio Emilia vilket jag är lite emot för jag förstår inte riktigt syftet med det. Men det kanske blir sen för jag ska åka till Italien i maj (förskollärare D).

4.2.1 Barns inflytande och delaktighet

Enligt den sociokulturella teorin är förskollärarens uppgift att synliggöra barns tankar och åsikter genom dialog och kommunikation. I intervjuerna med förskollärarna framkom det att de lyssnar på barnen och iscensätter barnens tankar och reflektioner i bland annat lärmiljön. Barnen är delaktiga och förskollärarna är aktiva, lyssnande medaktörer.

Interaktionen tillsammans med barnen har skapat och format lärmiljön. Detta med barnens intresse och åsikter i fokus. Här kommer barnens delaktighet och inflytande fram och miljön formas efter barnen. Förskollärare C berättar hur ett barn på eget initiativ snickrade och hur hen tar hänsyn till barns åsikter och tankar.

Jag tar hänsyn till barnens åsikter och deras tankar. De stora barnen hjälper de små. En tvååring ville banka, spika. Så började han att snickra. När han kom ut sa han ”jag kan!”. Detta betyder mycket. Det var på hans egna initiativ (förskollärare C).

Förskollärare A berättar i intervjun att barnen har ett större inflytande i Reggio Emilia filosofin då man alltid utgår från barnet, vad barnet är intresserat av och utifrån det bygger de miljöerna. Vidare beskriver hen att när de bygger lärmiljöerna så jobbar de med att barnen ska vara delaktiga i hur de utformar dem. Förskollärare A beskriver nedan hur barns inflytande och delaktighet i förskolans verksamhet kan se ut. De spelade in film, dokumenterade samt pratade

med barnen och kom så småningom fram till att barnens erfarenheter och intresse var närmiljön som Netto-butiken, vårdcentralen samt biblioteket. Utifrån detta var barnen med och skapade dessa miljöer på förskolan. Hen berättar att de ska vidareutveckla lärmiljön med ett hem. Detta enligt barnens önskemål. Förskollärare A uttrycker i intervjun att den allra viktigaste ingrediensen är en närvarande pedagog:

Barnen har större inflytande i denna filosofin för att man alltid utgår från barnet. Som exempel utgick vi från en mångfald av barn med olika modersmål. Alla handlade på Netto. Vi skapade en Nettobutik. Efter Netto gav de sig iväg till doktorn och tandläkaren. Så vi har pratat med barnen vad man behöver där. Barnen har varit med och skapat miljön. På det sättet får de inflytande (förskollärare A).

Analys

För att barnen ska erbjudas ett meningsskapande samt vara delaktiga utvecklar förskollärarna lärmiljön tillsammans med barnen. Förskollärarna följer barnen i deras lek, observerar och dokumenterar för att se hur de kan utveckla lärmiljön på ett sätt som stimulerar barnens utveckling och lärande. De uttrycker att man ska vara en aktiv och medforskande pedagog som ska utgå från barnens tankar samt att det är processen som är viktig, inte resultatet. Förskollärare D beskriver hur dinosaurierna som flyttats från en hörna med fokus från barnen nu fått en annan betydelse och genererat i lek som expanderat. Förskollärare C berättar hur hon fångar barnet i processen och genom detta bidrar till utveckling och lärande. Detta är ett exempel på förskollärarens förhållningssätt till de processer som skapas i miljön. Barnens val möjliggjorde förskollärarens förståelse för barnens meningsskapande. Här är perspektivet *design i lärande* i fokus. Förskollärare D belyser att hens okunskap inom Reggio Emiliafilosofin gör att hen inte förstår syftet med att man ska färg koda materialet. Här svarar hen själv på att det kanske blir bättre efter maj månad då hen ska gå en Reggio Emilia utbildning i Italien. Genom dialoger, förskollärare tillsammans med barn men även barn emellan lyssnar förskollärarna på barnen och tar tillvara på deras intressen. Detta återspeglar sig i lärmiljön bland annat genom att den återskapas med hjälp av barnen och deras erfarenheter. Tvååringen som spikade fick pröva sina kunskaper. Genom en aktiv förskollärare som lyssnade och såg till barnets behov skapades en lärsituation där barnets inflytande stod i fokus. Vid Nettobutikens uppbyggnad bygger man på barnens erfarenheter och utvidgar deras värld genom att lägga till matvaror och pengar. Därefter utvidgar dom tillsammans världen genom att bygga upp en lärmiljö med doktorstema. Detta är

ett exempel på barns delaktighet och inflytande i lärmiljön samt hur lärande och utveckling sker i detta.

Bild 1:

Lärmiljö i en Reggio Emilia inspirerad förskola med barnens intresse och inflytande i fokus.

Foto: Tina Bernevik

5 Diskussion

Vår nyfikenhet för den pedagogiska lärmiljön med fokus på förskolor inspirerade av Reggio Emiliafilosofin började med en tanke om vilka förutsättningar denna har för barns lärande och utveckling. Under studiens gång har denna tanke utvecklats och genererat i ett intresse då vi insett hur betydelsefull lärmiljön är för barns lärande och utveckling. Förskolan som vi besökte och utförde intervjuerna på är nybyggd och lärmiljön där är genomtänkt och formad efter Reggio Emilias filosofi. Det innebär att den förskolan har en lärmiljö som är organiserad och skapad av vuxna i grunden, samt att det funnits en ekonomisk ram i planeringen av lärmiljön. Vi tror att alla förskolor inte har samma förutsättningar, därför är det viktigt att skapa en medvetenhet om hur förskolans pedagoger kan planera, iscensätta samt utveckla förskolans pedagogiska lärmiljö, oavsett förskolans grundförutsättningar. Enligt Boström, (2009) krävs det att den fysiska samt sociala miljön är god för att skapa förutsättningar för delaktighet och lärande.

Några av förskollärarna i vår studie berättar att det är genom observation av barnens lek samt dokumentation som synliggör hur de kan utveckla lärmiljön på bästa sätt. En förskollärare menar att hen utgår från barnets ålder och utveckling vid utformandet av lärmiljön. Vidare visar intervjuerna att alla förskollärarna även utgår från barnens erfarenheter och intresse. Förskollärarna utgår alltså från olika perspektiv vid planering och utformande av miljön men med barnens åsikter och intresse i fokus. Sammanfattningsvis har både barnens åsikter, erfarenheter och intresse en stor betydelse av miljöns utformning men hänsyn bör även tas till barnets utveckling. Detta tillsammans skapar en grund till en god lärmiljö. Åberg och Lenz Taguchi (2005) betonar pedagogens ansvar att observera barnen i sin miljö för att kunna skapa en stimulerande lärmiljö som väcker barns nyfikenhet och lust. Vidare menar de att man måste utgå från barnets åsikter och intresse. Jong (1996) menar å andra sidan att förskolan ska utgå från barnets utveckling vid utformandet av miljön. Förskollärarna beskriver hur de fokuserar på att låta barnen utforska lärmiljön för att stimulera ett lärande och utveckling. En förskollärare beskriver en situation där nya förutsättningar samt lärande skapades med en flexibel och föränderlig lärmiljö. Här kan vi se att flexibla lärmiljöer som väcker frågor och lockar till upptäckande bidrar till nya kunskaper och utveckling. Lärmiljön i förskolor inspirerade av Reggio Emilias filosofi fokuserar på öppna, luftiga rum där man skapar rum i rummet (Pramling Samuelsson, 2014). Pramling Samuelsson och Sheridan (2006) menar liksom Björklid (2005)

att miljön ska vara flexibel och föränderlig då lärandet sker av miljöer som ger erfarenheter och väcker frågor. När barn utforskar sin närmiljö genererar detta i kunskap och förståelse (Björklid, 2005). Lärmiljön kallas även för den tredje pedagogen då miljön ska utformas för att locka barnen till diskussioner och viljan att utforska (Strong-Wilson & Ellis, 2007). Förskollärarna i vår intervjustudie bekräftar att de utgår från denna forskning genom att berätta att deras mål är att barnen ska kunna arbeta självständigt i lärmiljön, utforska samt leta efter egna slutledningar. Studien visar att förskollärarna anser att dialoger tillsammans med barnen är av vikt för att ta tillvara på barnens intressen och utifrån detta låta barnen skapa sin egen lärmiljö. Genom dialoger synliggörs barns tankar. I denna process sker en utveckling och ett lärande. Den sociokulturella teorin stärker förskollärarnas uppfattningar då Vygotskij menar att det är genom språket och i samspel med andra som barnet lär och utvecklas (Säljö, 2014). Miljön, relationer och kommunikation är viktiga inslag i Reggio Emilias filosofi (Pramling, Samuelsson, 2014). Vi ser här att det är av yttersta vikt för förskollärare att föra dialoger med barnen om hur lärmiljön ska skapas.

En förskollärare berättar att barnen själv får utforska ej färdigställt material. Intervjuerna redovisar även för att förskollärarna erbjuder både naturmaterial, byggmaterial samt återvinningsmaterial för att inspirera barnen samt få en mångfald i materialet. Studien visar, enligt det socialsemiotiska perspektivet, att om resurser och material i en miljö byts ut så genererar det i nya sätt att tänka som väcker barnets intresse och fördjupar förståelsen. Enligt det socialsemiotiska perspektivet påverkas barns förståelse utifrån de resurser som finns tillgängliga. Material som barn kan interagera med är en resurs. Förskolan ska erbjuda material som barnet själv, eller tillsammans med en pedagog kan utforska (Elm Fristorp & Lindstrand, 2012). Forskningen visar på att barns språk stimuleras genom att ha föränderligt material tillgängligt, detta genererar i ett utforskande och en nyfikenhet hos barnet (Kang, 2007). Som vi förstår det är materialet en del av förskolans kulturarv och många förskolor har traditionellt material. Att ta in nytt material som öppnar för nya möjligheter, material som ej är färdigställt eller naturmaterial ger barnen utmaning i att själva upptäcka och utforska.

Detta i sin tur genererar i en förståelse för olika material, dess innebörd, användbarhet och ett experimenterande som i sin tur genererar i nya kunskaper. Två av förskollärarna saknar utbildning inom Reggio Emilia filosofin. En av de menar att hen kanske får bättre förståelse för filosofin när hen har gått utbildningen. Vi kan i intervjuvaren urskilja att det finns ett större medvetande om varför och hur man planerar lärmiljön inom Reggio Emilia inspirerade

förskolor av de förskollärare som har utbildning inom filosofin. Det som skiljer sig mellan vårt resultat och forskningen är att Nordin-Hultman (2010) menar att materialet i de svenska förskolorna ofta är placerat högt vilket genererar i mindre användning av just det materialet. I våra intervjuer framkommer att förskollärarna placerar materialet lättillgängligt och estetiskt erbjudande. I detta ser vi förskollärarnas vilja till att låta barnen upptäcka och utforska utan begränsningar i miljön.

Läroplanen beskriver inte konkret hur förskolans lärmiljö ska se ut vilket vi anser lämnar ett stort tolkningsutrymme. Detta är upp till pedagogerna att tolka och iscensätta. Läroplanen beskriver dock att förskolan ska erbjuda en trygg lärmiljö som stimulerar barnets utveckling och lockar till lek och aktivitet (Skolverket, 2016). I vår studie berättar förskollärarna att de utgår från läroplanen vid planering och vid utformandet av lärmiljön. En förskollärare menar att lärmiljön är uppbyggd efter olika fokusområden och att dessa utgår från läroplanen. Vidare menar förskollärarna i intervjun att när de utgår från barnens intresse kopplar de samman läroplanen med dessa. Vi anser att det finns ett glapp i läroplanen gällande förskolans lärmiljö och dess utformning. Inom Reggio Emilias filosofi talar man om rummet som den tredje pedagogen och vikten av att miljön anpassas efter barnet och utformas för att locka barnen till diskussioner och viljan att utforska (Strong- Wilson & Ellis, 2007). Med tanke på detta borde det finnas tydliga riktlinjer för vad som behövs i en miljö som ska vara den tredje pedagogen.

5.1 Sammanfattande diskussion, konsekvenser för yrkesrollen

I studien intervjuade vi fem förskollärare. Två av dessa hade ingen utbildning inom Reggio Emiliafilosofin. Vi kan i resultatet se skillnad på hur förskollärarna förhåller sig till förskolans lärmiljö beroende på om utbildning inom Reggio Emiliafilosofin finnes eller ej. Det visade sig främst genom att det fanns en större medvetenhet om hur lärmiljön är uppbyggd, varför och hur man bör tänka, hos de som hade utbildning. Samtidigt hade alla förskollärarna en medvetenhet om att man ska utgå från barnens intresse och erfarenheter samt att lärmiljön har en stor betydelse för barns utveckling och lärande. Vi anser därför att det är av vikt att man har en relevant utbildning inom området för att på så sätt bidra till att skapa en så god lärmiljö som möjligt och förstå varför och hur lärmiljön ska planeras och iscensättas. Å andra sidan kan det vara så att de utan Reggio Emiliautbildning lägger större fokus på barnen i första hand, före lärmiljön. Här är det av vikt att alltid utgå från barnets bästa. Det är viktigt att ta tillvara på alla

förskollärares olika kompetenser för att få en så bra verksamhet som möjligt. Vi hade funnit det intressant att studera vidare om Reggio Emilias filosofi. Lärmiljön har en mycket stor betydelse i förskolan och på en Reggio Emilia förskola räknas den som en tredje pedagog. Intressant hade varit att studera hur barnen interagerar i lärmiljön i en förskola inspirerad av Reggio Emilias filosofi.

Referenser

Aasebø, Turid Skarre & Melhuus, E. Cathrine (2007). *Rum för barn – rum för kunskap: kropp, kön, vänskap och medier som pedagogiska utmaningar*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Barsotti, Anna (1997). *D – som i Robin Hoods pilbåge: ett kommunikationsprojekt på daghemmet Diana i Reggio Emilia*. Stockholm: HLS

Björklid, Pia (2005). *Lärande och fysisk miljö: en kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i skola och förskola*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling

Boström, Lena, (2009). *Goda lärmiljöer - en spindel spinner ett nät*. Specialpedagogiska institutet, Norra regionen

Brodin, Jane & Sandberg, Anette (2008). *Miljöer för lek, lärande och samspel*. 1. Uppl. Lund: Studentlitteratur

Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2. Uppl. Lund: Studentlitteratur

Dolk, Klara (2013). *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2013

Elm Fristorp, Annika & Lindstrand, Fredrik (2012). *Design för lärande i förskolan*. Stockholm: Nordstedts

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet
http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf

Forsell, Anna (red.) (2011). *Boken om pedagogerna*. 6., omarb. Uppl. Stockholm: Liber

Halldén, Gunilla (red.) (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2., rev. Och utök. Uppl. Lund: Studentlitteratur

Jong, Marjanna de (1996). *Pedagogiska och sociala aspekter på lokaler för barnomsorg: underlag till Allmänna råd från Socialstyrelsen 1995:2*. Malmö: Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Lärarhögskolan

Kang, J (2007) How many languages can reggio emilia children speak? Many more than a hundred! *Gifted children today*, 30(3), ss.45–48.

Leijon, Marie (2010) *Att spåra tecken på lärande Mediereception som pedagogisk form och multimodalt meningsskapande över tid*. Diss. Malmö: Malmö högskola.
<http://handle.net/2043/10131>

Leijon, Marie (2012) Socialsemiotik och design för lärande. Två multimodala teorier om lärande, representation och teckenskapande *Pedagogisk forskning i Sverige*, årg. 17 (3–4), ss. 171–192

Nordin-Hultman, Elisabeth (2010). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Diss. Stockholm: Univ., 2004

Pramling Samuelsson, Ingrid & Asplund Carlsson, Maj (2014). *Det lekande lärande barnet: i en utvecklingspedagogisk teori*. 2. uppl. Stockholm: Liber

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2006). *Lärandets grogrund: perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. 2. Uppl. Lund: Studentlitteratur

Reggio Emilia Institutet (2017-01-16) www.reggioemilia.se

Skolverket (2016), *Läroplan för förskolan LpFö98: reviderad 2016*, Stockholm: Skolverket

Strandberg, Leif. (2006). *Vygotskij i praktiken bland plugghästar och fuskklappar*. Enskede: TPB

Strong-Wilson, T., & Ellis, J. (2007). Children and place: Reggio Emilias Environment As Third Teacher, *Theory Into Practice*, 46 (1) ss. 40–47.

Stukát, Staffan (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, 2 uppl. Lund: Studentlitteratur

Säljö, Roger (2014). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma

Säljö, Roger (2005). L. S. Vygotskij – forskare, pedagog och visionär. I Forsell, Anna (red.) *Boken om pedagogerna*. 5., rev och utök. Uppl. Stockholm: Liber

Wallin, Karin (1996). *Reggio Emilia och de hundra språken*. 1. Uppl. Stockholm: Liber utbildning

Åberg, Ann & Lenz Taguchi, Hillevi (2005) *Lyssnandets pedagogik: etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. 1 uppl. Stockholm: Liber

Bilaga 1

Förfrågan om deltagande i intervjustudie om förskolans lärmiljö inomhus

Hej!

Vi är två förskollärostudenterna som läser termin sju på distans vid högskolan i Kristianstad. Under vårterminen 2017 skriver vi vårt examensarbete som är en studie om vilka förutsättningar den pedagogiska miljön på Reggio Emilia inspirerade förskolor skapar för barns lärande. Vårt fokus i denna intervjustudie kommer att vara förskollärares förhållningssätt till den inre lärmiljön. Vår önskan är därför att intervjua förskollärare med pågående anställning på förskola.

I denna studie utgår vi från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer och tar hänsyn till dessa. Detta innebär ett frivilligt deltagande som du som respondent själv kan avbryta när som helst under intervjun och därmed ditt deltagande. Svaren behandlar vi aktsamt och anonymiteten är viktig, ingen kan härleda till vem som svarat vad i studien. Vi kommer att med hjälp av Iphone spela in intervjuerna, detta för att kunna gå tillbaka och lyssna samt säkerställa och hantera informationen.

Vi är tacksamma för din medverkan till intervjun som beräknas ta cirka 30 minuter.

Vi önskar ett svar från er till deltagande i vår studie. Vid frågor kontakta oss gärna.

Med Vänliga Hälsningar

Tina Bernevik

Telefon

xxxxxxx

Larisa Sagdati

Telefon

xxxxxxx

Bilaga 2

Introduktionsfrågor:

1. Kön?
2. Ålder?
3. Hur länge har du arbetat som förskollärare?
4. Hur länge har du arbetat på denna förskolan?
5. Har du någon utbildning inom Reggio Emiliafilosofin?

Intervjufrågor

1. Kan du berätta vilket inflytande Reggio Emiliafilosofin har i den pedagogiska lärmiljön på din förskola? Utveckla hur Reggio Emiliafilosofin avspeglas i er lärmiljö.
2. Hur upplever/beskriver du inomhus lärmiljön på din avdelning. Är det något du vill ändra på, varför i så fall?
3. Berätta om hur man som pedagog bör tänka vid utformandet av inomhus lärmiljön? Hur ofta ändrar ni i lärmiljön och varför?
4. På vilket sätt anser du att inomhusmiljön på din avdelning hjälper barn i deras utveckling och lärande? Berätta hur du tänker.
5. Är er inomhusmiljö föränderlig? Hur och varför?
6. Hur gör ni/du när ni planerar för att iscensätta er inomhusmiljö? Hur går diskussionerna kring den pedagogiska inomhusmiljön?
7. Hur ser du på läroplanen som ett verktyg vid planering av inomhusmiljön? Hur använder ni er av läroplanen i relation till den pedagogiska lärmiljön?

8. Vilka möjligheter eller hinder finns för att skapa inomhusmiljön som du vill ha den?
Kan du beskriva?

9. Hur upplever du barnens delaktighet och inflytande i utformandet av inomhusmiljön?
På vilket sätt är de delaktiga?

10. Hur anpassar ni materialet efter barnens behov? Tänker ni på materialets placering, I så fall varför och hur?